© www.kjnt.ro/szovegtar

PRIKLER SZILVIA BEATRIX

„ÉN SZOLGA LEGÉNY, IPAM PEDIG GAZDAEMBER LEVÉN, HÁZÁBA BEHÁZASODTAM.” EGY 19. SZÁZADI VÁLÓPER TÖRTÉNETE ÉS TÁRSADALMI ASPEKTUSAI

BEVEZETÉS

Tanulmányomban egy 1841–42-ben lezajlott válóper alapján szeretném bemutatni, hogy a magyar paraszttársadalomban a házasság és az utódok létrehozása milyen szervesen jelen lévő elvárás, norma volt. Ennek egyházi, vallási vonatkozásai mellett azonban erős a gazdasági szükségszerűség is, hiszen a paraszti gazdaságok nagy része önfenntartó, a családi munkán alapuló, így egy gyermektelen házasság széles körű problémákat (gazdasági, anyagi, jogi, erkölcsi) okozott, főleg a falvakban. Ezért minden lehetséges módon megpróbáltak védekezni ellene, a termékenység elősegítésére így sok módszer alakult ki a mágikus praktikáktól a vallásos könyörgésen keresztül az orvosi gyógymódokig. Az általam bemutatni kívánt perre a Győri Egyházmegyei Levéltárban[1] találtam rá. A pert 1841-ben indította Otoltics Katalin 19 éves gönyüi[2] asszony, aki két év házasság után akart elválni 24 éves, Lengyel János nevezetű férjétől, mert a házasságkötésük óta még mindig nem hálták el a nászt. A nő először a férj impotenciájára hivatkozott, majd nemi szervének hiányára, így a férfit orvosi szakértői bizottság is megvizsgálta:

1 Győri Egyházmegyei Levéltár Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841., a továbbiakban GYEL. A levéltárban szereplő válóperes iratok iktatószám szerint nem rendszerezettek, az egyes ügyekhez kapcsolódó iratok összekötve találhatók ugyan, de külön leltári számmal nem rendelkeznek, így a fenti módon, a felpere-alperes és az évszám megjelölésével hivatkozok.

2 Gönyű Győrtől 15,5 km-re, északkeletre található.

„*Bahy József orvos tanár, és Rosenberg Antal sebész*”.[3] A vizsgálatból kiderült, hogy a férfi fizikailag egészséges, a nőt pedig megrótták a hamis vallomásáért, de a per ítéletét nem tartalmazza az iratanyag. Ez eset alapján szeretnék kitérni azon gazdasági, vagyoni, jogi, örökösödési és társadalmi problémákra, amit egy gyermektelen házasság okozhatott a családnak.

KUTATÁSTÖRTÉNET

Az eset kapcsán tehát a legfontosabb szempont a paraszti szexualitás problematikája. Ennek néprajzi szakirodalma tulajdonképpen 1935-ben kezdődött Ortutay Gyula *A magyar parasztság szerelmi élete* című tanulmányával, ahol tulajdonképpen egy hiányleltárat mutatott fel az addigi kutatások összegzésével, valamint útmutatót adott az elvégzendő feladatokról (Ortutay 1935). A kutatások ebben a témában azonban csak évtizedekkel később indultak meg. Az 1970-es években szaporodtak csak meg az erotikus tartalmakat is hozó kiadványok, például Nagy Olga *Paraszt dekameron* és Újabb paraszt dekameron. A szerelemről és a házasságról című munkái (Nagy 1977, 1983). Stoll Béla *Pajkos énekek* című kiadványa kifejezetten az erotikus tartalmú dalokkal foglalkozott (Stoll 1984), míg Bernáth Béla *A szerelem titkos nyelvén* című könyvében a népköltészet szerelmi szimbolikájával foglalkozott, ami természetesen az erotikus szimbólumokat is magában foglalta (Bernáth 1986). A kutatásokat az MTA Néprajzi Kutatócsoportjának *Erósz a folklórban* című 1982-es konferenciája lendítette fel, mely előadásaiból 1987-ben két tanulmánykötet is született: *Erósz a folklórban. Erotikus jelképek a néphagyományban* és *A szerelem kertjében. Erotikus jelképek a művészetben* címekkel (Hoppál–Szepes szerk. 1987a, 1987b). A téma átfogó munkái is csak ezek után születtek meg. 1988-ban Vajda Mária *Hol a világ közepe? Parasztvallomások a szerelemről* című könyvében a balmazújvárosi parasztok szexualitáshoz való viszonyukról, hozzáállásukról írt, hosszú idézetekkel szemléltetve az elméleti részeket, melyek így még érzékletesebben adják vissza a parasztok témához való viszonyulását (Vajda 1988). Szenti Tibor 1983-as hatalmas műve, a *Paráznák. Dél-alföldi szexuális bűnpörök a feudalizmusból (1723–1843)* címmel jelent meg, melyen a hódmezővásárhelyi parasztok szexuális vetületű büntetőpereit dolgozta fel (Szenti 1983). Ő is nagy hangsúlyt fektetett a perek szövegközlésére, a háromkötetes mű első kötete ugyanis kizárólag ezt tartalmazza. Szőcsné Gazda Enikő: *Erkölcs és közösség. Orbai széki erkölcsirányítás a 17–19. században* című munkájában szintén részletes leírását és elemzését olvashatjuk a paraszti szexualitás korlátainak, erkölcsi megítélésének (Szőcsné Gazda 2001). Balázs Lajos *Amikor az ember nincs es ezen a világon. Paraszti nemi kultúra és nemi erkölcs Csíkszentdomokoson* (Balázs 2009) című munkájában szintén a paraszti szexualitás minden szegmensét körüljárva ad egy teljes képet a csíkszentdomokosi parasztok szexualitáshoz fűződő viszonyáról, melyet a kötet legnagyobb részét kitevő interjúidézetekkel szemléltet a legjobban. Ehhez kapcsolódóan fontos megemlíteni Sós Ágnes 2013-as filmjét, a *Szerelempatakot*, mely Csíkszentdomokos idős lakóinak a nemi élethez való viszonyulásáról szól. A film ugyan nem néprajzi témájú dokumentumfilm, nem is

3 GYEL, Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. Orvosi szakvélemény.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

alapoz jelentősen Balázs Lajos munkájára, mégis fontos megemlíteni, főleg a falu életére gyakorolt hatása miatt.[4]

A másik fontos téma, melyet érinteni kell, a válástörténet, mely szintén egy kevésbé kutatott téma, főleg magyar viszonylatban. Jogi szakkönyvekben természetesen nyomon követhetőek a válások szabályozásának változásai (lásd pl. Mezey 2007, Osztovits–Pribula–Udvardy–Wopera 2013), azonban az általam vizsgált válóper esetében még nem beszélhetünk polgári jogszabályozásról, hiszen ez csak 1894 után vált lehetségesség, miután a polgári házasság kötelezővé vált. Azelőtt kizárólag az egyház kezébe tartozott a házasságok szabályozása, itt pedig nem volt helye válásnak, csupán indokolt esetben a házasság érvénytelenítésének. A katolikus és a református egyház természetesen máshogy vélekedett a dologról, mely a teológiai vitairodalom egy fontos témája volt már Luther és Kálvin fellépésétől kezdve. A válás történetéről, az ehhez kapcsolódó nézetekről jó áttekintést ad Roderick Phillips, de munkája, noha világviszonylatban gondolkodik, magyar adatokat nem hoz (Phillips 2004). Magyar viszonylatban sajnos szegényes a válásokkal foglalkozó szakirodalom, a nagyobb jogi munkák, áttekintések tesznek róla említést (Tárkány Szücs 2003), valamint a fent említett, paraszti szexualitással foglalkozó munkák is külön fejezetben szólnak róla, melyek azonban inkább az interjúrészletek szövegközlését adják, és az derül ki belőlük, hogy a 20. században falun még mindig alacsony volt a válások száma (Vajda 1988, Szenti 1983, Szőcsné Gazda 2001, Balázs 2009). Nagyobb lélegzetű, magyarországi válásokkal foglalkozó munka csak Mátay Mónika kezéből került ki *Törvényszéki játszmák. Válás Debrecenben 1793–1848* címmel, ami azonban a református debreceni lakosság válóperes botrányaival foglalkozik, ahol a válás a vallási tanok által is megengedett volt indokolt esetben (Mátay 2006). A katolikus egyházi válóperekről azonban még nem született munka.

A HÁZASSÁG SZEREPE

A házasság alapvető társadalmi forma, a családalapítás általános formája, a 19. századi magyar paraszttársadalomban jórészt gazdasági és vagyoni megfontolások alapján létrejött kvázi szerződésnek mondható megállapodás, férfi és nő életre szóló kölcsönös kötelességvállalása egymás iránt és utódaik iránt egyaránt (Paládi-Kovács főszerk. 1988: 720). A házasság funkciója tehát, hogy legalizálja a szexuális kapcsolatokat, a természeti szükségletek így kielégíthetőek. A cél természetesen az utódok létrehozása (Vajda 1988: 83), azaz család alapítása, a reprodukció társadalmi és biológiai szinten is, ezáltal a vagyon és a státus átörökítése (Paládi-Kovács főszerk. 1988: 473). Az állami szociális gondozás, az általános nyugdíjazás előtt az emberek csak utódaik gondozásában bízhattak öreg korukra, valamint a gazdasági munkából is kivették a részüket, a gyerek tehát érték volt, a gazdasági megerősödés eszköze (Kováts 1969: 223). Ezekben a házasságokban azonban a férfi és nő közötti érzelmi kapcsolat, ami a házasság alapja lehetett volna, sok-

4 A film Magyarországon való bemutatása ugyanis nagy botrányt kavart a faluban, sokan elítélték a filmet, mások pedig azzal védekeztek a szereplésért, hogy ők nem is tudták, hogy film lesz belőle, azt hitték, hogy csak könyv. A film fogadtatásáról, annak hátteréről sajnos még nem született tanulmány.

szor hiányzott, inkább a megszokás, beletörődés és az egymás iránti tisztelet kialakulása a jellemző (Vajda 1988: 83).

A házasság célja tehát az utódok létrehozása, ebben a helyzetben pedig a nő legfőbb feladatának a gyermekszülés számított, ami alól csak meghatározott társadalmi keretek között lehetett kibújni (például apácaság), különben megvetésben részesült (Deáky–Krász 2005: 47–48). A gyermektelenséget sokféleképpen magyarázták, sokszor azonosították is a meddőséggel. A népi ismeretek alapján azt gondolták, hogy ezt a házaspár eltérő fiziológiai alkata is okozhatja (Deáky–Krász 2005: 53), vagy valamelyik fél beteg, nem passzol a vérük, esetleg a férfi természete nem megy el („*magtalan*", „*csira*"), a nő természete pedig „*nem fog*" (Vajda 1988: 34). De mágikus tevékenységekkel is magyarázhatták a terméketlenséget, rontásra[5] is gyanakodhattak, ám a népi betegségszemlélet szerint ezt nem lehetett orvosi úton gyógyítani (Schoblocher szerk. 2007: 216), csak a rontás levételével, amit egy másik mágikus személynek kellett elvégeznie. A gyermektelenség azoknál a házasságoknál is gyakori volt, ahol az egyik fél nemi érdektelensége miatt egyáltalán nem vagy csak nagyon ritkán volt a házastársak között neki kapcsolat, Ez nem feltétlenül jelentett impotenciát,[6] csak a szexuális vágy hiányát vagy csökkent formáját. Mindenesetre a gyermektelenség bánatot és a megvetettség, megalázottság érzését váltotta ki (Szenti 2009: 688), főleg a nők fogták fel a gyermektelenséget családi tragédiaként (Küllős 2000: 146). A társadalom, a közösség a gyermektelen házasságokat deviánsnak tartotta, gyakran gúny tárgyává tették (például macskazene).[7]

A meddőség tehát mindenképpen hátrányos helyzetet teremtett, és igyekeztek is tenni ellene. A mágikus praktikák mellett[8] sokféle gyógymóddal igyekeztek azt orvosolni. Mivel a magtalanságért elsősorban a nőt hibáztatták a gyógyító eljárások is főleg őt célozták (Paládi-Kovács főszerk. 1990: 28). Legjobban a bába ismerte ezeket a gyógymódokat, ő szedte a füveket, készítette a teákat, főzeteket, fürdőket, de fűszerekkel, alkohollal, kenéssel (masszázzsal) és élénkítőszerek, ajzószerek alkalmazásával is próbálkoztak (Deáky 1996: 53–54). Magyarországon a gyógyszerek nagy része az analógiás gondolkodásmódot tükrözi (Deáky–Krász 2005: 51): potenciafokozó szerként a ginsenggyökeret használták, valamint galambból főzött erőlevest ettek, a kőrisbogár porát keverték italukba, de a termékenységi szimbólumnak számító tojásból, férfiak főleg a fürjtojásból is sokat ettek (Szenti 2009: 689). A bábák gyógyító tevékenységét mindig is rossz szemmel nézték, gyanúval kísérték, így gyakran eshettek a boszorkányság, de a 19. században már inkább csak a kuruzslás vádja alá, így a gyógyítási eljárást mindig egy tanú jelenlétében végezték (Schram 1982: 69). Ezzel szemben a bábának kötelessége volt a gyógyítás, gyakorlatilag csak a varázsló eljárásokat tiltották nekik (Deáky 1996: 99). Széles körű gyógyító tevékenységük és ismereteik miatt mindenki hozzájuk fordult segítségért, tanácsért a nemi élettel kapcsolatban, nem lehetett előttük titok a családi életben. Így nem csak a nők, de a férfiak is elmentek szükség esetén a bábákhoz (Deáky 1996: 103).

5 Rontás: mágikus eljárás, cselekvés, amit ártó céllal tesznek meg (Pócs 1981).

6 Az impotencia generandi (szaporodás képtelensége) nem keverhető össze az impotencia coendivel (közösülés képtelensége), ugyanis az impotencia mint betegség az erekció hiányát jelenti, nem a megtermékenyítő képesség hiányát (Bartens 2006: 120).

7 Macskazene: a házasok ablaka alatt énekelték a gúnyolódók az ilyen típusú szövegeket, gyakran a macskák nyávogásának hangját is utánozták. Ez a mozzanat több történeti dokumentumban is tetten érhető, lásd Davis 1999, Darnton 1987.

8 Mivel az általam vizsgált perben nincs szó semmiféle mágikus praktikáról, ezért ezeket nem részletezem.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Azonban ha ezen praktikák és eljárások ellenére sem született gyermek a családban, más megoldást kellett választani, ám ezek az eljárások többnyire nem voltak elfogadottak vagy csak hallgatólagosan voltak azok. Például a gyermek-alácsúsztatás, amit halva született csecsemők esetében is alkalmaztak, de a lopva szerzett gyerek családba való interpretálásakor ehhez a cselhez folyamodtak, ám ezt súlyosan büntette a törvény. Más megoldás a nemzőtárs vagy vendégapa fogadása. Ez akkor lehetett jellemző, mikor a férj családjában volt gyakori a gyermektelenség. Ekkor a férj egy idegen férfit kért meg felesége teherbe ejtésére, a születendő gyereket pedig sajátjának tekintette. A felkért férfi minden esetben a közösség számára idegen személy volt, és fizetség is járt neki. Persze ez megtörténhetett a férj tudta nélkül is, esetleg a feleség ezen okból adja be a derekát egy másik férfinak. A publikált paraszti önéletírások között is találunk erre példát: Győri Klára is leírta vallomásaiban, hogy egyik falubelije sokévi gyermektelen házasélet után arra bíztatta, hogy egy másik férfival álljon össze a gyermekáldás reményében (Győri 1976). Ugyanez az elv élt abban az esetben, ha a férfi kért fel egy nőt fizetség ellenében gyerekének a kihordására. Természetesen a jogilag legtisztább eljárás, az örökbefogadás is gyakori volt (Deáky–Krász 2005: 54–55). Ebben az esetben egy szegény rokont fogadtak inkább örökbe, esetleg egy lelencgyerek felnevelése vagy a cseléd kiházasítása is lehetséges volt, de idegen személyt is befogadhatott a házaspár a családba. Ebben az esetben az örökbefogadott gyerek elszakadt a vér szerinti rokonságától és a befogadók tekintették ezentúl vér szerinti gyereküknek, ezáltal úgy örökölt majd, mint egyenes ági leszármazott. Gyermektelen házaspárok inkább fiúgyerekeket fogadtak örökbe, ha nem akarták „*kutyára hagyni a nevüket*" (Morvay 1977).

AZ OTOLTICS–LENGYEL PER

Ezek fényében szeretnék most konkrétan rátérni az Otoltics–Lengyel perre, annak vizsgálatára. A tanúvallomásokból kiderül, hogy Lengyel János házasságkötésük után a feleségéhez és annak szüleihez költözött, tehát ő ment vőül apósáékhoz: „Én szolga legény, ipam pedig gazdaember levén, házába beházasodtam."[9] Ez a gyakorlat elfogadott volt azokban a családokban, ahol az egykézés miatt csak egyetlen lánygyermeket neveltek, de a gazdaság fenntartásához szükség volt a férfi munkaerejére is. A levéltár dokumentumai alapján nem sikerült kideríteni, hogy Otoltics Katalinnak volt-e testvére, de ezek alapján az feltételezhető, hogy nem. Azt sem tudjuk meg, hogy Lengyel Jánosnak az édesanyján kívül volt-e más rokona, csupán azt, hogy nagyon szegények voltak.[10] Ráadásul a férfi vallomásából kiderül, hogy csupán házasságkötésük előtt egy héttel ismerte meg jövendőbelijét („*sokáig nem voltunk ismerősek, mert egyhétig ismerettségünk után összvekeltünk*"),[11] pedig a házasság hirdetését három egymást követő vasárnapon kell elvégeznie a papnak. Ez tehát nem a fiatalok döntésén alapuló házasság volt, hanem minden bizonnyal a szülők egyeztek meg róla. Egyik család se volt vagyonos, mindenki a

9 GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. Lengyel János vallomása.

10 „*minda ketten a legnagyobb szegénységben és nyomoruságban vagynak*" GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. Gönyüi bírák igazolása.

11 GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. Lengyel János vallomása.

másik vagyonkájára és munkájára számítva ment bele a házasságba. A lakodalom után közvetlenül nem is hálták el a nászt a fáradtságra hivatkozva („*Az első három napban egybekelésünk után feleségemmel testiképen nem közösködtem, és pedig a két első napban a házassági kötelességet ezért nem próbáltuk meg, mert naponnan folvást mulatván, a' mulatságba belefáradtunk...*"),[12] de a férj hirtelen jött súlyos betegsége miatt („*...az uraság munkájára parancsoltatván, egy ingben rőzsét hánytam, meg melegedtem és így este felé igen rosszul lettem, ekkor állt el szavam is...*")[13] nem is tudták jó ideig megtenni. A betegség 15 hétig tartó elhúzódása miatt a fiatal házasok nem is tudhattak igazán összemelegedni, a néhány sikertelen próbálkozás negatív élményei, csalódásai (Szenti 2009: 688) miatt is kialakulhatott az egymás iránti ellenszenv, bár ez esetben inkább a feleség hidegült el férjétől emiatt.

Ebben a helyzetben tehát nem meglepő, hogy a két éves állandó csalódásokkal teli házasság után az asszony válni akart annak reményében, hogy más férfi feleségeként esélye lehet még a szexuálisan aktív, gyermekekkel megáldott házasságra is. A válásban szülei minden bizonnyal támogatták, ugyanis férjét egy idő után nem engedték haza a lányukhoz, vissza kellett költöznie édesanyjához („*szülei elküldöttek a háztól*").[14] Valószínűleg a szülők is beláthatták, hogy egy ilyen házasságból nem fog utód születni, aki besegíthet a munkában, ráadásul a férj betegeskedése miatt nem tudott dolgozni.

Fontos megjegyezni, hogy 1841-et írunk, a polgári házasságkötést, ahogy a fentiekben olvasható csak 1894-ben írta elő a törvény, a polgári válás pedig csak azáltal vált lehetővé (Csiky–Filó 2003: 85). Azelőtt kizárólag az egyház körébe tartozott a házasságkötések felügyelete, az egyház szerint pedig válni nem lehetett, csak a házasság érvénytelenítésére volt lehetőség. Fontos itt meghatározni a két terminus különbségét, a válás ugyanis egy létező, törvényes házasságot bont fel, míg az érvénytelenítés azt nyilvánítja ki, hogy az adott házasság sosem létezett törvényesen (Phillips 2004: 18). Érvénytelenítés esetén mindkét fél szabadon újraházasodhatott (Mátay 2006: 12), viszont az egyház ezt csak kevés esetben engedélyezte, ám az elválasztás már gyakoribb volt. Az érvénytelenítést tehát valamilyen bontóok meglététől tették függővé. A bontóokok két csoportba sorolhatók: feltétlen és feltételes okok lehettek. Feltétlen bontóok volt a házasságtörés, a természet elleni fajtalanság, a kettős házasság, a hűtlen elhagyás, impotencia, a súlyos bántalmazás, a házastárs életére törés, valamint elítélés legalább 5 évi fegyházra vagy halálra. Feltételes bontóoknak számított a házastársi kötelesség megsértése, ha az egyik fél a családhoz tartozó gyermeket bűncselekményre vagy erkölcstelen életmódra bírta rá vagy próbálta rábírni, az egyik fél erkölcstelen életvitele, vagy 5 évnél rövidebb időre szóló szabadságvesztésre való elítélés (Mezey 2007: 231).

A paraszti erkölcs azonban a házasságot véglegesnek, felbonthatatlannak tartotta még akkor is, ha a házastársak békétlenül, hűtlenül éltek, a nő terméketlen, a férfi pedig impotens volt. A válást tehát igyekeztek elkerülni (Vajda 1988: 106), a gazdasági szükséglet kielégítése miatt viszont a közösség hajlandó volt az amúgy elítélendő dolgokat is elnézni.

Az impotencia (vagy meddőség) a legbiztosabb indoka volt a válópereknek, ugyanis az egyház és az állam is fontosnak tartotta az utódok születését. A férj impotenciája már az ókorban is válóoknak számított (Szenti 2009: 538), ez esetben a nő elhagyhatta férjét (Szenti 2009: 686). Ezt már 1486-ban is megemlíti a VIII. Ince pápa által kiadott *Summis*

12 GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. Lengyel János vallomása.

13 GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. Lengyel János vallomása.

14 GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. Lengyel János vallomása.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

desi derentes affectus kezdetű bulla 7. fejezete (idézi Szenti 2009: 557). Az impotenciát a betegségek, esetleg a fogyatékosságok között tartották számon, de bűnök kiváltó oka is lehetett, például a férjük szexuális tehetetlensége miatt paráznává lett nők esetében (Szenti 2009: 567). Ilyen eshetőségekről azonban nem tudósít az Otoltics–Lengyel per, csak annyit tudunk, hogy a néhány próbálkozás alatt egyszer sem jártak sikerrel, de orvosi segítség kéréséről sem szólt egyik fél sem. A férj ugyan megemlíti, hogy betegsége miatt járt hozzá a borbély[15] megvizsgálni („*a borbély volt ugyan nálam, de nem a feleségem által vádlott, hanem másik nyavalámban engem gyogyítván*"),[16] de férfierejének betegségét nem kezeltette. Pedig ebben az esetben a férfiak többsége legalább valamelyik helyi gyógyítóhoz, leggyakrabban a bábához fordult segítségért. Az impotencia okát még manapság is nehéz megállapítani (lelki, fizikai, hormonális problémák is kiválthatják, Lengyel János esetében egy betegség szövődményeként való kialakulása sem kizárható – Szenti 2009: 688) de sok férfinek már az is segített, ha őszintén beszélhetett erről a gondjáról valakinek (Deáky 1996: 104). Ezt nevezték megvesztésnek, azaz a gátlások pszichés alapú feloldásának, amit a bábák tudatosan alkalmaztak gyakorlati tanácsokkal is ellátva az illetőt, sok esetben viszont már a gyógyító puszta jelenléte is könnyebbséget okozott a betegnek (Schram 1982: 75–76).

Otoltics Katalin viselkedése némiképp ellentmond a paraszti erkölcs által elfogadott nézetektől, ugyanis kijelentése „*...pedig én nem vagyok ollyan mint a fa...*"[17] saját szexuális igényeire utal, pedig a paraszti gondolkodás azt tartotta, hogy rendes asszonynak nincsenek nemi vágyai. Ha volt is, a nők szégyellték bevallani, mert erkölcstelennek tartották azokat. A házasságban, szexualitásban amúgy is a férfié volt az aktív, kezdeményező szerep, a nő csak passzívan tűrhette, de nem kezdeményezhette az együttlétet. A nő nem is ellenkezhetett férje közeledésének, azt maximum praktikákkal kerülhette ki (megvárta, míg férje elalszik, korábban kelt, stb. – Vajda 1988: 84–91). Otoltics Katalin azonban férje vallomása szerint nyíltan ellenállt közeledésének, kérése után ugyanis inkább felállt és kiment a szobából, férje pedig beteg lévén nem ment utána („*kívántam feleségemmel testiképen közösködni, és kértem őtet arra, hanem ilyenkor az ágyrol leszállván, ott hagyott, és szobából kiment, én pedig utána kiáltani betegségem miatt nem tudván, ő azért csak elment*"),[18] tehát az asszony sem teljesítette házastársi kötelességét férjével szemben. A vallomásokban a nő félelme az együttlétektől (főleg az elsőtől – Vajda 1988: 84) sem jelenik meg, valószínűleg a többszöri próbálkozás után a félelem átcsapott keserűségbe. A paraszti norma viszont ebben az esetben sem engedte meg a házasságtörést, a nőt még ekkor is jobban elítélték, mint a férfit, ráadásul házasságtörés miatt általában csak a férfiak javára engedték meg a válást (Vajda 1988: 100–105).

A felperes asszony peres eljárás során tett vallomásai a fokozás mesei elemeitől sem mentesek, hiszen az első vallomásban még csak férje impotenciájára hivatkozott, ami magában is elég lett volna a per megnyeréséhez, ám az elhúzódó eljárás miatt valószínűleg nyomósabb indokokat is keresett a gyorsításhoz, így addigi vallomásaival ellentétes módon már egyenesen azt vallotta, hogy férjének nemi szerve sincsen, ráadásul elméjében is megbomlott („*Szemérmes teste enyimben soha sem volt. Természetét férjemnek csak kívül éreztem.*"[19] „*Az orvostól azért kértem bizonyitványt, mivel feleségem azt mondta, hogy*

15 Borbélyok a falusi gyógyítók közé tartoztak (Deáky 1996: 176).

16 GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. Lengyel János vallomása.

17 GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. Otoltics Katalin vallomása.

18 GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. Lengyel János vallomása.

19 GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. Otoltics Katalin vallomása.

nekem nincs szemérmes testem, pedig nekem van.").[20] A falu bírási igazolták is neki, hogy férje elméjében megbomlott („*Lengyel János még e mellett semminémü dologra nem való, jött ugy látzik, hogy elméjében is megvolna tébolodva"),*[21] de nem tudni, hogy ez valóban így volt-e vagy csak a család érte el a számukra kedvező igazolás kiállítását, ugyanis a megyei törvényszéki iratok ezt az eshetőséget nem említik meg. Az asszony tipikusan a túlvádolás problémájába esett, ami azzal a veszéllyel fenyegette, hogy a vádak be nem bizonyosodása esetén az alapvád is elveszhet a felperes hiteltelen vallomásai miatt (Elek szerk. 2012: 107). Ez meg is történt, ugyanis a férjet orvosi vizsgálat alá vetették,[22] ami bebizonyította az alperes igazát, fizikailag teljesen egészségesnek nyilvánították, a nőt pedig a hamis vallomásért megfeddték („*is bebizonyodik, hogy az említett Felperes keresete-is alaptalan").*[23] Fontos kitérni az ilyen típusú perek esetén az orvosszakértői vizsgálat és vélemény fontosságára, mivel bizonyító erejűek voltak a per során. Magyarországon a törvényszéki orvostan a 17. században alakult ki, az 1656-os *Praxis Criminalis* ugyanis kimondta, hogy a bírósági vizsgálatoknál az orvos, a seborvos, a gyógyszerész, és a megyei bába jelenléte szükséges. A bába inkább a nőket vizsgálta, de szexuális okokra visszavezethető válásoknál is kikérték a véleményét (Deáky 1996: 112). Az 1768. december 31-én érvénybe lépő *Constitutio Criminalis Theresiana* még ennél is részletesebben szabályozta az eljárást, az ellentmondó orvosi tanúvallomások bíróság általi értékelését írta elő, valamint lehetőséget adott, hogy felülvélemény adására kirendeljék az egyetemek orvosi fakultásait, ahol a dékán jelölte ki az ezt végző bizottságot (Sótonyi szerk. 2009: 135). Ezt követően a bíróságokon az orvosszakértők jórészt egyetemekről kirendelt professzorok, „*orvos tanárok*"[24] voltak, ahogy ez az általam vizsgált perből is kiderül.[25] Az 1896-os XXXIII. tc. 231. §-a pedig kimondta, hogy már bármilyen orvos kirendelhető szakértőnek (Somogyi 1988: 115). Az 1830–40-es évekre már általánossá vált a magyar nyelvű ügyintézés (Magyar 2006: 62) is, az orvosi leleteket pedig minden esetben hozzá csatolták a peres dokumentumokhoz.[26] Ezek a leletek mindig két részből álltak: a belső és külső vizsgálat eredményeiből, valamint az orvosi szakvéleményből (Magyar 2006: 62). Az orvosi vizsgálat alapján tehát kiderült a felperes hamis tanúskodása, ami miatt a bíróság megrovásban részesítette,[27] vallomásai kvázi hitelét vesztették, ez pedig az

20 GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. Lengyel János vallomása.

21 GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. Gönyüi bírák igazolása.

22 A nemi élettel kapcsolatos kérdésekben sem az egyház, sem a világi bíróság nem hozhatott döntést orvosszakértő véleménye nélkül (Földes 1960: 150).

23 GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. A per összefoglalása és a felperes megrovása a házasságvédő ügyvéd által.

24 GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. *„Lengyel János testi megtekintéséröl való orvosi bizonyíték."*

25 *„Bahy József orvos tanár, és Rosenberg Antal sebész"* GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. *„Lengyel János testi megtekintéséröl való orvosi bizonyíték."*

26 Az Otoltics–Lengyel pernél ez sajnos elveszett, csak az adott évi jegyzőkönyvben találtam róla bejegyzést.

27 „Ámbár *már ezekbül ki-tetszik, hogy a' Felperes-résznek nem csak fél törvényes, de telyessen semmi probája sincs, még-is a' házasság-védője még megjegyzi, hogy a' törvény előtt tett, és annyira magasztalt házasság vallása, midön az a' házasságot eloszlató akadályokat tárgyazza, ezek bebizonyitásra, és a' házasság eloszlatására a' törvény Cap 5. de eo, qui cognovit következtében elégtelen; mert ugyan-is nyilvános veszedelem volna, hogy ne talán terhesnek vélt házasság kötelétül megszabadulni kivánó házassak egyetértve hazug vallomást tegyenek, és így a' házassak önkényétül függjön a' házasság felbontása és megsemmisítése.*" GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. A per összefoglalása és a felperes megrovása a házasságvédő ügyvéd által.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

alperes részére kedvezett, aki a kezdetektől ellenezte a válást, mondván, hogy „*szeretem őtet.*"[28]

Érdemes megemlíteni az ügyvédek szerepét ebben a szituációban, ugyanis a felperes megrovásakor kihangsúlyozzák, hogy ezek csak *„...prókátori fogásokbul álló több mondásai...*"[29] voltak az asszonynak, de véleményem szerint ezeket nem feltétlenül ő találta ki, hanem ügyvédi segítséggel fogalmazhatta meg. Az ügyvédek szerepe ugyanis nagy volt a válóperekben, ahogy a többi peres eljárásban és jogi ügyletben is, azok kimenetele is nagyrészt rátermettségüktől függött (Mátay 2006: 49). Egy válókereset benyújtásához, annak megszerkesztéséhez mindenképpen ügyvédre volt szükség (Mátay 2006: 49), még akkor is, ha némi jogi jártassággal rendelkezett is az illető. Az ügyvéd fogalmazta meg a vádlevelet a válásnál, amihez az információkat a kereset beadójától szerezte. A munkájában jártas ügyvéd tudta, hogy milyen esetekben engedélyezik nagyobb valószínűséggel a válást, így néha a történeteket ki kellett színeznie, hogy elfogadható legyen a bíróságon. Az ügyvédek szerepe főleg a reformkorban nőtt meg, mivel a válások száma is ekkor emelkedett meg. Győr ugyan nem a jogászairól volt híres, de pont a vizsgált időszakban országos szintű fellendülés figyelhető meg a szakmában: többgenerációs jogászcsaládok is kialakulhattak (Mátay 2006: 50). Ekkorra már a szakmai specializáció is általánossá vált, ami azt jelentette, hogy egy bizonyos jogi képviseletet vállalt el egy ügyvéd (Mátay 2006: 52), tehát korszakunkra már sztár válóperes ügyvédekről is beszélhetnénk. Noha Győrből nem ismerünk senkit sem, akiről mindezt elmondhatnánk, válogatni azért bizonyára lehetett. Természetesen ha valakinek nem volt elég pénze ügyvéd felfogadására, annak hivatalból kirendeltek egyet. Ebben az esetben azonban figyelembe kell venni, hogy a kevesebb pénz miatt a kirendelt ügyvéd esetlegesen nem fektetett az ügybe sok energiát, és hanyagabbul kezelte ezeket az eseteit, inkább a fizető kuncsaftjaira koncentrált. A válás indulása egy ügyvéd felkeresésével kezdődött, aki megfogalmazta a vádlevelet, és tájékoztatta ügyfelét teendőiről. Fontos volt a bizalom elnyerése mindkét fél részéről, hiszen a válóper évekre is elhúzódhatott, a hosszú együttműködés csak így volt kivitelezhető. A megbízón is sok múlt, hiszen hiába lehetett az ügyvéd kivételesen ügyes, ha kliensétől nem kapta meg a megfelelő információkat, akkor elbukott az ügy (Mátay 2006: 52).

Ki kell emelni még a házasságvédő ügyvéd intézményét is, aki az ügy folyamán folyamatosan emlékeztette a házasfeleket arra, hogy valamilyen okból megkötötték azt a házasságot, és még mindig van remény a kibékülésre (Mátay 2006: 57). A teljesen elszánt válni kívánók természetesen nem vették figyelembe ezeket az érveket, hanem folytatták az eljárást. Éppen ez a „*házasság-védője*"[30] rótta meg a felperest, és fejezte ki a rosszallását a hamis vallomás tevője ellen.[31]

28 GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. Lengyel János vallomása.

29 GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. A per összefoglalása és a felperes megrovása a házasságvédő ügyvéd által.

30 GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. A per összefoglalása és a felperes megrovása a házasságvédő ügyvéd által.

31 „Ámbár *már ezekbül ki-tetszik, hogy a' Felperes-résznek nem csak fél törvényes, de telyessen semmi probája sincs, még-is a' házasság-védője még megjegyzi, hogy a' törvény előtt tett, és annyira magasztalt házasság vallása, midön az a' házasságot eloszlató akadályokat tárgyazza, ezek bebizonyitásra, és a' házasság eloszlatására a' törvény Cap 5. de eo, qui cognovit következtében elégtelen; mert ugyan-is nyilvános veszedelem volna, hogy ne talán terhesnek vélt házasság kötelétül megszabadulni kivánó házassak egyetértve hazug vallomást tegyenek, és így a' házassak önkényétül függjön a' házasság felbontása és megsemmisítése.*" GYEL Cons. 71. Otoltics – Lengyel, 1841. A per összefoglalása és a felperes megrovása a házasságvédő ügyvéd által.

Mi lehetett tehát az oka, hogy Otoltics Kata a nehézségek és a válás rosszalló megítélése ellenére mégis vállalta a hosszú és vontatott procedúrát, hogy elváljon férjétől? Nyilvánvalóan motiválta a normális házasság iránti vágy, hogy egy új férj mellett igazán feleség lehessen. Természetesen hajthatta a félelem a gyermektelenségtől is, ami társadalmi lenézettséget és magányos, nyomorúságos öregkort eredményezett volna. De van egy másik ok is, amit talán a legvalószínűbbnek lehet tekinteni, ez pedig Lengyel János munkaképességének elvesztése. Hiszen nagyon sok házasság volt, ahol nem született gyermek, a felek mégis együtt maradtak, és ezt a társadalom is így várta el. Viszont abban az esetben, ha a házhoz vőül ment, azaz a felesége házába beköltöző férfi, aki idővel családfenntartóvá válik, megbetegszik, elveszti munkaképességét, azáltal az egész család megélhetését, fennmaradását veszélybe sodorja. Nem csoda tehát, ha a munkára képtelen férfitől felesége és annak szülei is szabadulni akartak annak reményében, hogy egy új, jó munkabírású férjet szerezhessenek a lánynak. Lengyel János korábbi munkabírásával úgy látszik, hogy nem volt gond, ugyanis vallomásából kiderül, hogy az Otoltics családnak dolgozott („Én szolga legény, ipam pedig gazdaember lévén…"),[32] látták hogyan végzi a munkáját, valószínűleg így választották ki lányuk jövendőbeli férjének. Egy beteg gondozása azonban nagy terhet jelentett volna a család számára, ráadásul munkaerő kieséssel is járt, alkalmazni kellett volna helyette egy szolgálót, bérest, amit a család el akart kerülni.

ÖSSZEGZÉS

Az Otoltics–Lengyel per végkimeneteléről sajnos nem tájékoztatnak a dokumentumok, de az általam eddig vizsgált perek alapján az a véleményem, hogy a válást nem engedélyezték a házaspárnak, talán még az „ágytól és asztaltól való elválást"[33] sem (amit amúgy is maximálisan három évre rendelnek el), hiszen az ügy során bebizonyosodott a felperes megbízhatatlansága, a férj pedig végig kitartott amellett, hogy feleségével akar maradni. Továbbá az alperes javára billenti a mérleget az orvosi vizsgálat eredménye is, miszerint fizikailag teljesen egészséges. Saját maga által is bevallott impotenciájának tehát valószínűleg a betegségének szövődménye lehetett az oka, mivel felesége „*…előtt volt dolgom egy más személlyel, és ennek rendesen meg is tettem míg legény voltam, semmi bajom sem volt…*"[34] Persze azt a lehetőséget sem szabad elvetni, hogy a férfi a kényelmes és anyagi biztonságot nyújtó családot nem akarta elhagyni, vagy csak teljesen elfogadhatatlannak tartotta a válást. A férj (és a feleség valós) indítékait nem tudjuk meg, de ez a per jól rávilágít a házasság 19. században fontosnak tartott funkcióira, a paraszti erkölcsre, valamint a házasság és a család gazdasági szerepére.

32 GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. Lengyel János vallomása.

33 „*Egy tálbol ettünk, egy ágyban folvást háltunk*" GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. Otoltics Kata vallomása.

34 GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. Lengyel János vallomása.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

MELLÉKLET

Dokumentumok az Otoltics–Lengyel perből.[35]
A felperes feleség és az alperes férj tanúvallomásai:

Tekéntetes Győri Szent Székhez nyujtandó alázatos könyörgése Lengyel János Gönyüi lakosnak a felesége született Otoltics Kata visszarendeltetése végett.

Kivonata a Győri Szentszéki jegyzőkönyvnek 1841 évi Bötmás hava 12dik
Otoltics Katalin gönyüi asszony, 19 éves R. katholikus, lehetetlen férje Lengyel János gönyüi lakó ellen teljes elválást keresvén, a törvény külön széke előtt kereseti előadásáért következőképen nyilatkozott
Mert a' farsang utolján mult két esztendeje, hogy férjhez mentem, s' e' két esztendő lefolyta alatt csak négyszer próbáltuk meg a házassági kötelességet, első esztendőben pedig egyszersem hanem akkor sem én, sem férjem nem akartuk, férjem szemérmes testét első esztendőben nem is láttam. Második esztendőben soha sem állt fel neki, pedig én nem vagyok ollyan mint a fa. Nem közelkedtem ugyan neki, hanem ő maga is mondta, hogy ő semmitsem tehet, csak jöjjek panaszra ellene, máskép ő jó. Más a' házasság előtt halottam pajtásitol, hogy hibás, hanem teljes esze sincs neki agyonveréssel ijesztegetvén engemet. Orvosi szemel férjem nem áll. – első esztendőben azért nem próbáltuk meg, mert arra férjemnek kívánsága nem volt, én pedig mint asszony hozzá nem mehettem, ő neki kellett volna hozzám jönni. Egy tálbol ettünk, egy ágyban folvást háltunk, hanem férjem ollyan volt, mint a darab fa. Második esztendőben maga férjem is akart, de semmitsem teheett, azt mondván, hogy ő már semmitsem tehet. Mikor férjem elment tőlem, tulajdon testemen éreztem, hogy természete elment. Szemérmes teste enyimben soha sem volt. Természetét férjemnek csak kívül éreztem.
Lengyel János, gönyüi lakos, 24 éves R. catholika a neki tett kérdésekre ekkép válaszolt:
A mult farsangon volt 2 esztendeje, hogy megházasodtam, de mingyárt házasságom után harmad napra 15 hétig tartó sulyos nyavalába estem, s ezért feleségemnek nem kellettem nyavalámban felém sem jövén, szülei meglátogattak ugyan, hanem feleségem csak mikor felgyogyultam jött hozzám. Házasságom előtt, valamint mindgyárt utána csak két nap semmi bajom sem volt. Az első három napban egybekelésünk után feleségemmel testiképen nem közösködtem, és pedig a két első napban a házassági kötelességet ezért nem próbáltuk meg, mert naponnan folvást mulatván, a' mulatságba belefáradtunk, és aztán elálmosodván, elaludtunk, a harmadik nap pedig megtenni nem probálhattam, mivel az uraság munkájára parancsoltatván, egy ingben rőzsét hánytam, meg melegedtem és így este felé igen rosszul lettem, ekkor állt el szavam is. Felgyógyulásom után [?] *házához s itten feleségemmel hol háltam együtt, hol nem nyári időben pedig közönségesen a csűrben aludtam, hívtam ide feleségemet, hogy jönne ki hozzám hálni, hanem nem akart, és mivel láttam, hogy neki nem kellek, igen nehezemre esett. Első esztendőben kívántam feleségemmel testiképen közösködni, és kértem őtet arra, hanem ilyenkor az ágyrol leszállván, ott hagyott, és szobából kiment, én pedig utána kiáltani betegségem miatt nem tudván, ő azért csak elment, és így első esztendőben nem próbáltuk meg. A második esztendőben megpróbáltuk a házassági kötelességet s a mennyire én emlékezem háromszor akkor természetem elment hanem erőtlen lévén, ugy nem tudtam megtenni, hogy szemérmes testem feleségemébe belement volna, s másrészt azért is, mivel feleségem hozzám nem hajolt. Meredett ugyan szemérmes testem, és feleségem is, hogy neki megtegyem engedte, hanem mivel annak kívánsága nem volt, én sem levék hajlandó. Most sincs bajjom. Már uj esztendő óta nem vagyok feleségemmel, mert szülei elküldöttek a háztól, – én mondottam, hogy elmegyek, hanem a Kati is jöjjön velem, hanem a napam azt feleli, hogy e felől én nem parancsolnék. Orvossággal nem éltem, a borbély volt ugyan nálam, de nem a feleségem által vádlott, hanem másik nyavalámban engem gyogyítván. Gondolom, hogy most már feleségemnek megtehetném, most is ugyan gyönge vagyok, mert igen nagyon beteges voltam, azonban tapasztalom még is, hogy olyhoz*

35 GYEL Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. A mellékletben szereplő dokumentumok a vizsgált peres anyag részét képezik, azonban terjedelmi okokból csupán válogatást közlök.

szemérmes testem tökéletesen feláll. Házasságom előtt volt dolgom egy más személlyel, és ennek rendesen meg is tettem míg legény voltam, semmi bajom sem volt, azért az a hír sem volt a faluban, hogy házasságom előtt tehetetlen lettem volna. Feleségemhez van hajlandóságom, én szeretem őtet. Én szolga legény, ipam pedig gazdaember levén, házába beházasodtam. Már egybekelésünk előtt szerettem feleségemet, annak is lévén hozzám hajlandósága,– sokáig nem voltunk ismerősek, mert egyhétig ismerettségünk után összvekeltünk; ––.feleségemet, hogy vegyem el, ugy tanácsolták, de nekem is volt mingyárt hozzá kedvem. Szülei szeretnek engem, s mivel tudták, hogy egy kevés vagyonom volna, ők pedig szegénységben lennének, hozzám hajlandóknak mutatkoztak. Naprol napra erősebnek érzem magamat. Az orvostól azért kértem bizonyitványt, mivel feleségem azt mondta, hogy nekem nincs szemérmes testem, pedig nekem van. –

Olvasva kiadta
Zensrák János
Szentszéki jegyző

A gönyűi bírák igazolása, hogy Lengyel János és édesanyja a legnagyobb szegénységben élnek:

Alul megirattak, ezen [?] *hó Győr vármegyében helyheztetett Gönyüi Helység bírái és elöljárói mivel hitelesen valljuk és kisegítjük meg* [?] *hogy helységünkbe lakozó Otoltics asszony és Lengyel János* [?] *özvegy asszonynak fia minda ketten a legnagyobb szegénységben és nyomoruságban vagynak, – Lengyel János még e mellett semminémü dologra nem való, jött ugy látzik, hogy elméjében is megvolna tébolodva melynek valoságárol adjuk ezen Bizonyság Levelünket a Neveink alá külön irásával és Helységünk pecsétjével megerősítve. Költ Gönyün Martius 9^{én} 1841.*

Lengyel János bíró
Szabó Márton

Lengyel János válasza a vádiratra:

Tekéntetes Szentszék!
Két esztendeje el mult, hogy én Gönyön lakozó Otoltics István leányát Katát feleségül elvettem, minthogy annak előtte én nékem semmi bajom nem volt, ugy, hogy több helyeken szolgálván, mindenütt szolgálatomért és dolgomért szerettek, de midön ezen feleségemet el veni akartam estem azon nyavalába, melly engemet annyira megrontott, hogy dologtalanná váltam.
Én a feleségemtül elválni nem akarok, mertha az Anyám (ki szegény özvegy létére most engemet tart) meg találna halni és én még jobban megnyomorodom semi gondviselöm és táplálóm nem lene. Mellyért is oda tenyéd alázatos könyörgésem, hogy méltóztassék kegyessen ezen feleségemet hozám visszarendelni.
Leg mélyebb tisztelettel mondván a tettes Sz. széknek

leg alázatossabb szolgája
Lengyel János Gönyöi lakos

Gönyön Martius 9^{én} 841

A per összefoglalása és a felperes megrovása a házasságvédő ügyvéd által:

A' házasság részére. Hogy a' tehetetlenség bebizonyíttasson' élmellözhetetlenül szükséges a' tudalmasok által véghez-vitt testi vizsgálat, ugyan-is e végett kérte maga-is a' Felperes a' törvénytül ily esetekre meg-rendelt testi vizsgálatot, melly kérése következtében bíróilag rendelve meg-is-történt, és arrol szóló bizonítvány G. és H. alatt beiktattatott mellyek tartalbábul a' Felperes vádjának alaptalansága, söt a' váddal ellenkező nyiltan kiderül; igy tehát csak igaz, hogy a' Felperes vádjára nézvest mit sem bizonyit. Elmellőzvén, mint a' dologhoz nem tartozó, és csak prókátori fogásokbul álló több mondásait a' Felperesi-résznek, azt még-is a' házasság védője megjegyzésre méltónak tartja, hogy, midőn a' házasság sikereslenitése a' közösülésre-való testi tehetetlenség miatt kerestetik, a' vádlott tehetetlenségének egyebeken kívül a' házasságot meg-előzőnek kell lennie, és igy arrol, hogy mit lehessen határozottan a' jövendörül itélni, szó se lehet.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A' mi az G. alatti törvény előtt tett vallásokat a' házasoknak illeti, mellyben a' Felperes-rész annyira bizik, a' dolgot az itélőbiróságra nézvést leg-jobban felvilágosítónak' lenni modgya; ugyan abbul, minthogy annak hasonhitelesnek kell lenni, világossan kiderül, hogy a' vádló-fél, melly mint tiszta lelki-ismeretü annyira magasztaltatik, épen nem a' leg-jobb lelki-isméretü, mert azeránt tett esküvésérül, hogy férjét semmi nemü nyavalájában el nem hagyandja, csak hamari annyira megfelejtkezett, hogy még csak a' nyavalában sínlödő férje felé se ment; de még az-is bebizonyodik, hogy az említett Felperes keresete-is alaptalan, mert a' vádlott-fél öszinte, s' szabadon megvalja, hogy házassága előtt egy más személlyel dolga volt légyen, és hogy annak rendessen meg-is-tette, igy tehát a' kereset alatt lévő, s' vélt tehetetlenség nem elörevaló.
Ámbár már ezekbül ki-tetszik, hogy a' Felperes-résznek nem csak fél törvényes, de telyessen semmi probája sincs, még-is a' házasság-védője még megjegyzi, hogy a' törvény előtt tett, és annyira magasztalt házasság vallása, midön az a' házasságot eloszlató akadályokat tárgyazza, ezek bebizonyitásra, és a' házasság eloszlatására a' törvény Cap 5. de eo, qui cognovit következtében elégtelen; mert ugyan-is nyilvános veszedelem volna, hogy ne talán terhesnek vélt házasság kötelétül megszabadulni kivánó házassak egyetértve hazug vallomást tegyenek, és igy a' házassak önkényétül függjön a' házasság felbontása és megsemmisítése. – Mindenesetre nézvest a' házasság-védője elöbbi előadásához-is ragaszkodva, és már tett alázatos kérését-is meg-ujítva, e' végre ő-is végképpen ítélet alá botsattya.

842[lk] évi

Az 1841. évi válóperes jegyzőkönyv Lengyel János orvosi vizsgálatára vonatkozó bejegyzése:

Lengyel János testi megtekintéséröl való orvosi bizonyíték: 48[36]
Folyó évi böjtmáshava 12kei tartatott hozatott szentszéki ítélet következtében Bahy József orvos tanár, és Rosenberg Antal sebész Lengyel János gönyüi lakosnak testét megtekintendők szokott hitüket letették.

SZAKIRODALOM

Balázs Lajos
2009 *Mikor az ember nincs es ezen a világon. Paraszti nemi kultúra és nemi erkölcs Csíkszentdomokoson.* Pallas-Akadémiai Könyvkiadó, Csíkszereda.

Bartens, Werner
2006 *Orvosi tévhitek lexikona. Előítéletek, féligazságok, kétes kezelések.* Partvonal, h. n.

Bernáth Béla
1986 *A szerelem titkos nyelvén.* Gondolat Kiadó, Budapest.

Csiky Ottó, Dr. – Filó Erika, Dr.
2003 *Magyar családjog.* 2. átdolgozott kiadás. HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.

Darnton, Robert
2010 *Lúdanyó meséi. A nagy macskamészárlás. Két epizód a francia kultúrhistória köréből.* General Press, Budapest.

Davis, Natalie Zemon
1999 *Martin Guerre visszatérése.* Osiris Kiadó, Budapest.

Deáky Zita
1996 *A bába a magyarországi népi társadalomban (18. század vége – 20. század közepe).* Centrál Európa Alapítvány, Budapest.

Deáky Zita – Krász Lilla
2005 *Minden dolgok kezdete. A születés kultúrtörténete Magyarországon (XVI–XX. század).* Századvég, Budapest.

36 A Szentszéki válóperes jegyzőkönyvek 1841-ik évi kötetében a 48. bejegyzés alatt található.

Elek Balázs, Dr. (szerk.)
2012 *Az orvos a büntetőeljárásban.* Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen.
Földes Vilmos
1960 Szemelvények a magyar igazságügyi orvostan történetéből. *Az Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei.* (18) 146–153.
Győri Klára
1975 *Kiszáradt az én örömem zöld fája.* Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.
Hoppál Mihály – Szepes Erika (szerk.)
1987a *A szerelem kertjében. Erotikus jelképek a művészetben.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
1987b *Erósz a folklórban. Erotikus jelképek a néphagyományban.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
Kováts Zoltán
1969 A XVIII. századi népességfejlődés kérdéséhez. *Agrártörténeti Szemle.* (1–2) 218-228.
Küllős Imola
2000 A női élettörténetek folklorisztikai vizsgálatának néhány tanulsága. In: Balázs Géza – Csoma Zsigmond – Jung Károly – Nagy Ilona – Verebélyi Kincső (szerk.): *Folklorisztika 2000-ben. Folklór – irodalom – szemiotika. Tanulmányok Voigt Vilmos 60. születésnapjára.* I. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 134–163.
Magyar Károly
2006 Az orvosszakértői bizonyítás – orvosi látlelet a reformkori Zala megye büntető ítélkezésében. *Jogtörténeti Szemle.* (2) 59–64.
Mátay Mónika
2006 *Törvényszéki játszmák. Válás Debrecenben 1793–1848.* Csokonai Kiadó, Debrecen.
Mezey Barna
2007 *Magyar jogtörténet.* 4. átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó, Budapest.
Morvay Judit
1977 adoptáció *szócikk.* In: Ortutay Gyula (szerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon.* 1. Akadémiai Kiadó, Budapest, 32–33.
Nagy Olga
1977 *Paraszt dekameron.* Magvető Könyvkiadó, Budapest.
1983 Újabb paraszt dekameron. A szerelemről és a házasságról. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
Ortutay Gyula
1935 A magyar parasztság szerelmi élete. In: Uő: *A szerelem Ajakon a házaséletig.* Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Részvénytársaság, Szeged.
Osztovits András – Pribula László – Udvary Sándor – Wopera Zsuzsa
2013 *Polgári eljárásjog II. Perolvasatok, különleges eljárások, egyes nemperes eljárások.* HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., h. n.
Paládi-Kovács Attila (főszerk.)
1988 *Magyar néprajz. VIII. Társadalom.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
1990 *Magyar néprajz. VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
Phillips, Roderick
2004 *Amit Isten összekötött... A válás rövid története.* Osiris Kiadó, Budapest.
Pócs Éva
1981 rontás *szócikk.* In: Ortutay Gyula (szerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon.* 4. Akadémiai Kiadó, Budapest, 368.
Schoblocher Judit (szerk.)
2007 *Cool-túra képekben. A Kárpát-medence néprajz és kulturális antropológia szakos hallgatóinak konferenciája.* Fiatal Kultúrakutatók Szervezete, h. n.
Schram Ferenc
1982 *Magyarországi boszorkányperek 1529–1769.* III. Akadémiai Kiadó, Budapest.
Somogyi Endre
1988 Törvényszéki orvostan a 19. században. In: Antall József – Birtalan Győző – Schultheisz Emil (szerk.): *Historia medica Hungarica. Tanulmányok és arcképek a magyar medicina múltjából.* Medicina Kiadó, Budapest, 115–117.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Sótonyi Péter (szerk.)
2009 *A magyar törvényszéki-igazságügyi orvostan története.* Medicina Kiadó, Budapest.
Stoll Béla
1984 *Pajkos énekek.* Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest.
Szenti Tibor
2009 *Paráznák. Dél-alföldi szexuális bűnpörök a feudalizmusból (1723–1843)* 2. teljes kiadás. (http://mek.oszk.hu/08400/08461/08461.pdf; utolsó letöltés: 2017. jan. 11.)
Szőcsné Gazda Enikő
2001 *Erkölcs és közösség.* Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda.
Tárkány Szücs Ernő
2003 *Magyar jogi népszokások.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
Vajda Mária
1988 *Hol a világ közepe? Parasztvallomások a szerelemről.* (Forrás Könyvek.) Kecskemét.

FORRÁSOK

Győri Egyházmegyei Levéltár Cons. 71. Otoltics–Lengyel, 1841. iratcsomó dokumentumai
Győri Egyházmegyei Levéltár Szentszéki válóperes jegyzőkönyvek 1841-ik évi kötetében a 48. számú bejegyzés

„EU FIIND SERVITOR, IAR SOCRUL GOSPODAR, M-AM MUTAT ÎN CASA LUI, CÂND M-AM CĂSĂTORIT." – ISTORIA ŞI ASPECTELE SOCIALE ALE UNUI DIVORŢ DIN SECOLUL AL XIX-LEA

În societatea maghiară țărănească căsătoria și concepția urmașilor fusese o cerință, o normă foarte strictă. Pe lângă aspectele bisericești, religioase era vorba și de o necesitate economică, căci cea mai mare parte a gospodăriilor țărănești erau de sine stătătoare, bazate pe munca familiei, astfel că o căsnicie fără copii a cauzat o sumedenie de probleme (economice, materiale, juridice, morale), de aceea au încercat prevenirea acestei situații prin orice mijloace. Pentru stimularea fertilității s-a recurs la multe practici, de la metode magice la rugăciuni religioase sau practici medicinale. În cazul de divorț prezentat în lucrarea de față probabil că soția, împreună cu familia ei, a fost condusă de frica de toate aceste probleme, de aceea s-a ajuns la calomnie și acțiuni disperate.

"I'M A SERVANT LAD, MY FATHER-IN-LAW IS A FARMER AND I MOVED INTO HIS HOUSE, WHEN I MARRIED HIS DAUGHTER." – THE STORY AND THE SOCIAL ASPECTS OF A DIVORCE PROCEEDING FROM THE 19TH CENTURY

In the Hungarian peasant society the marriage and the conception of successors were important expectations, norms. These had religious, ecclesiastical and economic relations, because most of the agricultural farmsteads were self-sufficient and they were based on the family work. So a marriage without children caused (economic, financial, legal and moral) problems, therefore everybody tried to avoid this by all means. Lots of methods were formed for the stimulation of fertility, from magical techniques, religious prayers to medical therapies. In the divorce proceedings presented by the author, probably the fear of these problems pushed the wife and her family, which, at last, joined aspersions and desperate actions.